

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 9, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК: 331:104:338

*О. О. Корнійчук,
заступник директора ДП «НІТЦ ІК СГП НААН», м. Вінниця*

СУТНІСТЬ ТА ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

*О. О. Korniiuchuk,
PhD student NSC «IAE» NAASU, Winnytsja*

THE NATURE AND FORMATION BACKGROUND OF THE LABOR POTENTIAL OF RURAL AREAS IN THE WINNYTSJA REGION

В даній статті розглядаються аспекти і кон'юнктура функціонування ринку праці у Вінницькій області на загальнодержавному фоні. Висвітлено основні проблеми, тенденції та перспективи.

In this article aspects and conjuncture the functioning of the labor market in the Vinnytsa region at the national background discusses. The basic issues, trends and perspectives vied.

Ключові слова: трудовий потенціал, ринок робочої сили, безробіття.

Key words: Labour potential, the labor market, unemployment.

Постановка проблеми. Серед різноманітних явищ суспільного життя важко знайти другу таку галузь досліджень, в якій би так своєрідно переплітались соціально-політичні і біологічні аспекти, як в проблемі «економіка трудових ресурсів сільських територій».

Необхідною та постійною умовою матеріального життя суспільства виступає населення, як єдність двох сторін: соціальної і біологічної. А звідси виходить, найбільш повне вивчення населення досягається тільки в поєднанні тих і других. Без глибокого вивчення процесів відтворення населення і його структури неможливе проведення науково-обґрунтованої політики в області народонаселення. Між тим, параметри відтворення населення України та регіонів швидко змінюються і не завжди в сприятливу сторону. Протягом останніх років суттєво загострились проблеми у сфері збереження і розвитку трудового потенціалу сільських територій. Така ситуація стала наслідком невдалих економічних реформ, демографічної та економічної кризи. Українське село втратило свою привабливість для проживання, роботи і розвитку особистості. Якість життя селянина нині не відповідає цивілізованим критеріям сучасності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження проблеми формування та ефективного використання трудового потенціалу сільських територій зробили Д.П. Богиня, О.А. Богуцький, В.К. Горкавий, О.А. Грішнова, В.Л. Лишиленко, М.К. Орлатий, В.П. Рябоконт, П.Т. Саблук, М.А. Хвесик, С.В. Мочерний та ін. Однак не вирішеними залишаються питання, що стосуються регіональних проблем формування та використання трудового потенціалу. У працях вчених мало уваги приділяється вивченню передумов формування трудових ресурсів сільської місцевості в період ринкових трансформацій.

Метою статті є розмежування понять «трудоий потенціал», «трудоі ресурси», «робоча сила» в територіальному контексті та виявлення сучасних тенденцій формування трудового потенціалу сільських територій у Вінницькій області.

Виклад основного матеріалу. В сучасній науковій літературі існує ряд визначень категорії «трудоий потенціал», які віддзеркалюють відповідні концепції. Так, Д. П. Богиня та О. А. Грішнова вважають, що трудовий потенціал — це інтегральна оцінка кількісних і якісних характеристик економічно активного населення [2, с. 42]. Г. В. Осовська та О. В. Крущельницька визначають трудовий потенціал як сукупність працездатного населення з урахуванням інтелектуального розвитку, знань, умінь, досвіду, духовних цінностей, звичаїв, традицій, переконань і патріотизму. На їх думку поняття «трудоий потенціал» є ширшим, ніж поняття «трудоі ресурси», тому що воно характеризує не лише загальну чисельність індивідів, а й включає сукупність різних якостей людей, що визначають працездатність [8, с. 38]. Однак «працездатне населення» не тотожне «економічно активному населенню». Якщо розглядати трудовий потенціал сільських територій то слід погодитися з позицією Р. П. Колосової, яка вважає, що трудоі ресурси є якісним виміром трудового потенціалу. В економічній енциклопедії зазначено, що кількісно трудовий потенціал визначається чисельністю працездатного населення, законодавчо встановленою тривалістю робочого часу за суспільно нормальної інтенсивності праці та збігається з величиною трудових ресурсів. Разом з тим поняття «трудоі ресурси» і «робоча сила» в даний період не є тотожними. Якісно трудовий потенціал характеризується такими рисами, як фізичний стан і здоров'я людини і нації, соціально-демографічний склад населення, його інтелектуально-культурний рівень, особистісні властивості людини [7, с. 695].

У науковій літературі різнобічними є підходи до визначення сутності трудових ресурсів. Одні автори (Ковальов В.М., Рижиков В.С. ін.) розглядають трудоі ресурси як частину населення, що проживає на певній території, яка володіє фізичними та інтелектуальними здібностями, навичками й умениями, необхідними для роботи у певній трудовій сфері [6]. Інші, що це найважливіший фактор розвитку економіки частина продуктивних сил всього суспільства [5, с.263]. В економічній енциклопедії під трудовими ресурсами розуміють наявну масу живої праці, інтеграційні трудоі можливості працездатного населення, реальну здатність створювати блага сукупного працівника суспільства [7, с.696, т.3].

Отже, з наведених визначень можна зробити висновок: трудовий потенціал сільських територій є інтегрованими кількісними та якісними характеристиками робочої сили, яка забезпечує певні можливості у створенні матеріальних і духовних благ суспільства, який вимірюється наявною і можливою в майбутньому кількістю та якістю праці, якою володіє суспільство, територія, колектив, підприємство, індивід за даного рівня розвитку науки та техніки і котра визначається чисельністю працездатного населення, його професійно-освітнім рівнем.

Важливу роль у формуванні трудового потенціалу сільських територій відіграє ринок робочої сили. Він є невід'ємною складовою частиною системи ринкового господарства. Під ринком робочої сили (ринком праці) розуміють сукупність засобів, установ та соціальних організацій, з допомогою яких роботодавці наймають працівників для реалізації своїх проєктів, а ті, хто шукає роботу, знаходять її відповідно до своєї професії, кваліфікації, бажання тощо. Ринок робочої сили характеризується системою відносин між продавцями (власниками) роботоі сили і її покупцями та відповідною інфраструктурою.

Розглянемо проблематику формування трудового потенціалу сільських територій на прикладі Вінницької області.

Одним з найголовніших критеріїв якості життя на сільській території є демографічний стан. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку сільських територій України його можна охарактеризувати як кризовий, про що свідчать тенденції до скорочення чисельності сільського населення, зрушення в його віковій структурі на користь непрацездатної категорії, відтік економічно активних верств у міські й приміські зони тощо.

Демографічна ситуація, що склалася в Україні за останні роки, значним чином позначилася на трудових ресурсах сільських територій. Соціально-економічні процеси, які відбуваються в аграрному секторі економіки, як основній сфері прикладання праці селянина, впливають на природний, міграційний та економічний рух сільського населення в бік його зменшення. Постає проблема національної важливості – заселеності сільських територій країни.

В Україні на сільське населення припадає біля 30 % всього населення держави. В шести областях з 24 переважаючим є сільське населення. За даними Державного комітету статистики на 1 січня 2012 р. в Закарпатській області наявне сільське населення становило 62,8%, Чернівецькій – 57,7%, Івано-Франківській – 56,7%, Тернопільській – 56 %. Рівненській – 52,2 % та Вінницькій – 50,1 %.

Статистика свідчить, що чисельність наявного сільського населення України за період з 1990 по 2012 роки скоротилася на 16 %, за період з 2006 по 2012 роки – на 5 %. Середній спад у Вінницькій області, яка споконвіку є аграрною, за останні шість років становив 133,1 тис. осіб, а чисельність сільського населення з 1990 по 2012 рр. скоротилася на 23 %, за останні шість років – на 8 %. У середньому щорічно у 2006-2012 рр. кількість сільських жителів зменшувалася на 11,8 тис. осіб (рис. 1). Це відбувається, насамперед, через збільшення смертності, зменшення народжуваності, міграцію працездатного населення.

Рис. 1. Чисельність наявного сільського населення та частка його в загальній чисельності населення за 1990-2012 рр.

*Джерело: Розраховано автором за даними Державної служби статистики України та Головного управління статистики у Вінницькій області

Попри збереження негативних тенденцій на Вінниччині варто відмітити зниження темпів скорочення сільського населення. Це пояснюється, насамперед, підвищенням рівня народжуваності, міграційного приросту, зменшення рівня смертності тощо.

Так, темп скорочення сільського населення у 2006 р. становив -1,8 %, у 2007 р. -1,6, у 2008 р. -1,4, 2009 р. -1,3, 2010 і 2011 рр. -1,1%. Натомість кількість народжених у 2011 р. зросла порівняно з 2005 р. у 1,2 рази, а в середньому за період аналізу – на 228,1 ос. Кількість померлих осіб у 2011 році скоротилася на 20 % порівняно з 2006 роком.

Про часткове поліпшення демографічної ситуації на селі свідчить скорочення міграційної активності сільських жителів. У звітному році кількість вибулих осіб зменшилася на 1517 осіб або 10%. Водночас поступово зростає число прибулих: за аналогічний період на 1503 особи або на 13%. У результаті міграційний відтік за сім років зменшився майже у 4 рази, середньорічний спад становить -628,6 осіб.

Аналіз співвідношення наявного населення до постійного свідчить про зростання першого відносно останнього.

Варто відзначити, що за віковими категоріями структура постійного міського й сільського населення в області відрізняється. Так, у місті частка працездатного населення станом на 1 січня 2012 року становила 72,9 %, діти віком до 14 років – майже 15%, на населення віком 65 років і старше припадало 12,2%, тоді як на сільській території на ті ж вікові групи припадало відповідно 63,3 %, 14,8% і 21,9 % (рис. 2) Працездатне населення області в більшій мірі зосереджене в місті, тоді як пенсіонери – в селі.

Рис. 2. Розподіл населення за віковими групами станом на 1.01.2012 р. по Вінницькій області

*Джерело: Розраховано автором за даними Головного управління статистики у Вінницькій області

Як показало групування постійного населення за віковими групами, на сільській території поступово знімається проблема старіння населення – зменшується частка населення старше пенсійного віку, а збільшується частка населення віком 35-64 роки та незначними темпами зростає частка молоді. При цьому досить важливим є те, що частка молоді переважає над часткою людей пенсійного віку.

За останні 6 років (2007-2012 рр.) спостерігається зменшення усього постійного населення на 55076 осіб або на 6,3 %. При цьому найбільшим чином зменшується населення непрацездатного віку (65-69 років) на 48 % та підліткового віку (10-14 років) – на 22,8 %. Відчутним є зменшення населення віку «розквіту» (30-34 років) на 15,3 % та «юнацтва» (15-19 років) на 15,6 %.

Суттєво на ситуацію вплинув Указ Президента України «Про заходи щодо заохочення народжуваності в Україні» від 03.01.2002 № 5/2002. Він призвів до зростання народжуваності за досліджуваний період на 12 % [13].

Слід відзначити що екстенсивна політика сприяння народжуваності призводить до декваліфікації жінок, вимиваючи їх з ринку праці в сільських регіонах. За відсутності роботи, дітнародження стає способом заробітку (фактично, йдеться про нецільове використання коштів, виділених державою на утримання дитини). Крім того, зведення демографічної стратегії до суто фінансових механізмів часто-густо призводить до перекосів і зловживань у даній сфері.

У науковій літературі склалися різні підходи до визначення сутності трудових ресурсів. Одні автори (Ковальов В.М., Рижигов В.С. ін.) розглядають трудові ресурси як частину населення, що проживає на певній території, яка володіє фізичними та інтелектуальними здібностями, навичками й умінням, необхідними для роботи у певній трудовій сфері [6].

Інші, що це найважливіший фактор розвитку економіки частина продуктивних сил всього суспільства [5, с.263].

В економічній енциклопедії за редакцією С. В. Мочерного під трудовими ресурсами розуміють наявну масу живої праці, інтеграційні трудові можливості працездатного населення, реальну здатність створювати блага сукупного працівника суспільства [7, с.696, т.3].

Отже, логічним є висновок про те, що людина є головною продуктивною силою суспільства [4,9]. Це знаходить безпосереднє втілення в практичному посиленні уваги до активізації людського фактора у вигляді використання як фізичного, так і психічно-емоційного потенціалу працівників, тобто не тільки виконавчих, але і творчих та організаторських їх здібностей.

Вагомим фактором впливу на ринок робочої сили є безробіття. Економісти виділяють багато причин виникнення безробіття у сільській місцевості. Однією з основних є те, що у процесі реформування аграрного сектору багато колективних господарств розпалися, а нові на їхньому місці не сформувалися. Також із-за стрімкого розвитку технологій відпала потреба у низці професій. Внаслідок цього значна частина робочої сили залишилася незадіяною у виробництві. Без роботи залишилися пастухи, комбайнери, доярки, свинарки, трактористи, сапальниці та інші працівники. Більшість із них прийшли до центрів зайнятості з надією знайти хоча б якусь роботу. Фермерські господарства, що теоретично могли б забезпечити розвиток високопродуктивного сільського господарства і таким чином надати більше робочих місць для сільського населення, через високі ціни на паливо-мастильні матеріали та засоби захисту рослин, недоступність кредитних ресурсів та високі податки ледь жевріють і не можуть виконати даних функцій.

Зростання рівня безробіття спричинило зниження рівня життя, позначилося на дітях, молоді, людях похилого віку. Хронічна злиденність деформує духовний і психологічний здоров'я наших співвітчизників. Ухвалені Верховною Радою України та Урядом за останні роки закони, низка концепцій, програм та додаткових заходів щодо реформування аграрного виробництва, розвитку соціальної сфери села, посилення боротьби з безробіттям повною мірою провальні та не ефективні. Саме тому за останні три роки рівень безробіття зріс як у сільській місцевості, так і в Україні загалом.

Традиційно вирішення проблеми зайнятості на селі здійснюється через такі заходи подолання безробіття, як працевлаштування державною службою зайнятості, перепідготовка безробітних, залучення до суспільних робіт, розвиток трудомістких галузей у сільському господарстві. Більшість із них вже показали свою неспроможність у вирішенні цієї проблеми.

Рівень безробіття осіб віком 15-24 років становив у 2011 році 18,6 відсотка, що вдвічі вище, ніж загалом серед населення працездатного віку. Така ситуація пов'язана насамперед з недостатньою мотивацією молоді в оволодінні робітничими професіями через їхню непрестижність, незадовільними умовами праці та низьким рівнем професійної адаптації молоді на виробництві.

Актуальною проблемою ринку праці є працевлаштування осіб з інвалідністю, для розв'язання якої необхідно удосконалити механізм стимулювання роботодавців у створенні робочих місць для таких осіб. Складна ситуація, що склалася з працевлаштуванням населення сіл, селищ та малих міст, є наслідком недостатньої державної підтримки економічного розвитку зазначених територій, зокрема їх інфраструктури, а також низького рівня активності місцевих органів виконавчої влади у питаннях залучення інвестицій. Також потребують вирішення питання регулювання внутрішньої та зовнішньої трудової міграції, посилення соціального і правового захисту громадян України, що працюють за кордоном.

Ринок праці у сільській місцевості на сучасному етапі перебуває у дуже складному стані, так як основною проблемою його формування є безробіття. Відсутність робочих місць – це головна, проте не єдина причина пануючого сьогодні безробіття на сільській території. Важливий вплив на його сучасну динаміку в українських селах мають: низька заробітна плата; низький рівень освіти трудових ресурсів; невідповідність спеціальностей, які має сільське населення, вакансіям; сезонність праці; затримки й невилплата зарплатні; недотримання роботодавцями трудового законодавства тощо.

Аналіз статистики рівня безробіття за період з 2007 по 2011 роки показав негативну тенденцію до збільшення. В 2011 році рівень безробіття становив 10,6 %, 2010 р. – 11,1 %, 2009 р. – 10,7%, 2008 р. – 4,9%, 2007 р. – 4,3% [3].

Дослідження засвідчують, традиційні галузі прикладання праці в сільській місцевості поступово втрачають свою пріоритетність. З кожним роком зменшується частка зайнятих у сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві – у 2011 р вона склала 7 % проти 22,7 в 2000 р. (рис.3).

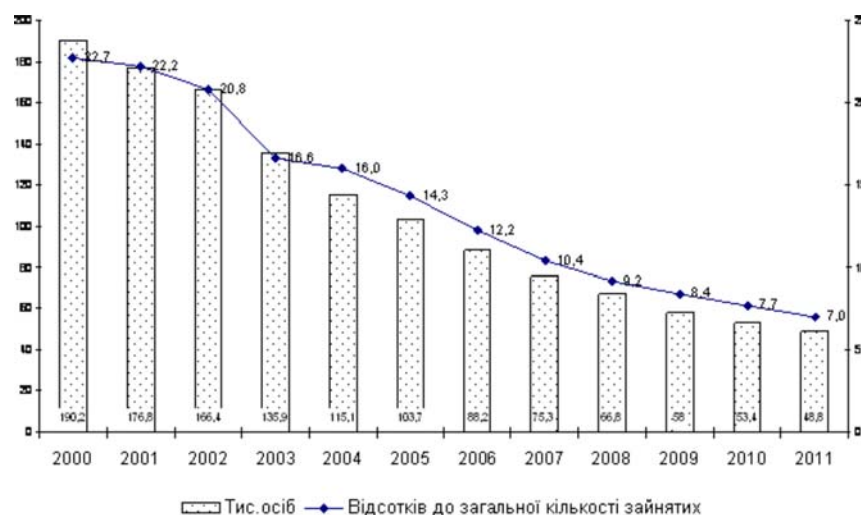

Рис. 3. Зайнятість населення у сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві

*Джерело: Побудовано автором за даними Головного управління статистики у Вінницькій області [11]

Динаміка зайнятості працівників складається під впливом руху кадрів, який визначається рівнем мобільності.

Про несприятливі умови для розвитку трудових ресурсів і відповідно ринку праці на сільській території свідчить тенденція до зростання рівня вибуття робочої сили у сільському господарстві, мисливстві й лісовому господарстві Вінницької області, а також перевищення рівня прийому найманих працівників над вибулими (табл. 1).

Однак позитивним є зростання рівня прийому найманих працівників з 36,1 % в 2005 р. до 65,6 % в 2011 р. Крім того зменшується розрив між прийнятими й вибулими з 18,8 % до 6,3 %. Тенденція чисельності вивільнених працівників розвивається хаотично. Так, з причин ліквідації чи реорганізації підприємств в 2011 році було звільнено 261 особу, що на 34 більше, ніж в 2010 р., але на 1867 осіб менше, ніж в 2005 р. У зв'язку зі скороченням попиту на робочу силу (на 81 % в 2011 р. у порівнянні з 2005 р.) зростає навантаження на 1 вільне робоче місце. Так, в 2005 р. цей показник становив 21 ос., у 2011 – 124 особи [10].

Таблиця 1.
Мобільність робочої сили в сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві Вінницької області

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 до 2005, ±
Рівень прийому найманих працівників, %*	36,1	43,1	48,3	52,4	57,3	61,5	65,6	29,5
Рівень вибуття, %*	54,9	57,8	58,3	66,8	63,9	67,8	68,1	13,2
Вивільнення працівників, осіб	2138	1980	508	199	387	227	261	-1877
з них жінок, %	47,6	50,6	46,6	42,2	52,7	48,5	46,4	-1,2
Попит на роботу, осіб	534	430	415	217	139	112	97	-437
Навантаження на одне вільне робоче місце кваліфікованими робітниками, осіб	21	57	54	131	52	69	124	103
Зайнятість молоді, %*	23,2	23,1	23	21,8	23,1	22,3	21,6	-1,6

*до середньооблікової кількості штатних працівників

**Джерело: Побудовано автором за даними Головного управління статистики у Вінницькій області

Показник частки зайнятої молоді в сільському господарстві, мисливстві й лісовому господарстві свідчить про відтік молодого покоління і слабкість трудового потенціалу на сільській території. Впродовж періоду аналізу мобільності робочої сили частка зайнятої молоді у вищевказаних галузях коливалася від 21,6% в 2011 р. до 23,2 % в 2005 р. Малий розмах варіації (1,6 %), свідчить про низьку мобільність молодих кадрів на селі в умовах відсутності необхідних стимулюючих заходів розвитку трудових ресурсів на сільській території держави і Вінницької області зокрема.

Розподіл найманих працівників за рівнем освіти у сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві демонструє підвищення якості кадрів на сільській території. Частка робочих з вищою освітою зростає до 11,7 % в сільському господарстві, та до 20,3 % в лісовому. Негативні тенденції спостерігаються в розподілі працівників у рибному господарстві (табл. 2).

Таблиця 2.
Розподіл найманих працівників за рівнем освіти у сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві, % до облікової кількості штатних працівників

Сфера діяльності	2007		2008		2009		2010		2011		2011 до 2007, ±	
	неповна та базова вища	повна вища	неповна та базова вища	повна вища	неповна та базова вища	повна вища	неповна та базова вища	повна вища	неповна та базова вища	повна вища	неповна та базова вища	повна вища
Усього	26,1	25,5	25,8	28,1	26,3	28,8	26,5	29,5	25,8	30,3	-0,3	4,8
Сільське господарство, мисливство	17,7	8,8	14,6*	9,9*	15,0*	10,3*	14,6	9,9	14,7	11,7	-3,0	2,9
Лісове господарство	-	-	-	-	-	-	33,1	16,7	34,2	20,3	1,1**	3,6**
Рибне господарство	20,5	8,2	17,3	7,7	27,4	7,4	19,2	8,6	22,7	6,5	2,2	-1,7

Джерело: Розраховано автором за даними Головного управління статистики у Вінницькій області

*включаючи лісове господарство

**дані 2011 р. до 2010 р.

Як свідчить динаміка потреби підприємств Вінницької області у працівниках за видами економічної діяльності, попит на трудові ресурси, починаючи з 2005 року скорочується як у промисловості, так і в сільському господарстві. В цілому за період досліджень максимум потреби в трудових ресурсах підприємств сільського господарства, мисливства й лісового господарства спостерігається в 2005 році – 781 особа.

Найнижчої позначки даний показник досягнув у 2011 році – 97 осіб. Частка сільського господарства, мисливства й лісового господарства в загальній потребі коливалася з 16,4 % в 2002 р. до 25,8 % в 2005 р. Станом на 2012 р. 20,1 % від загальної потреби припадало на ці галузі (рис. 4).

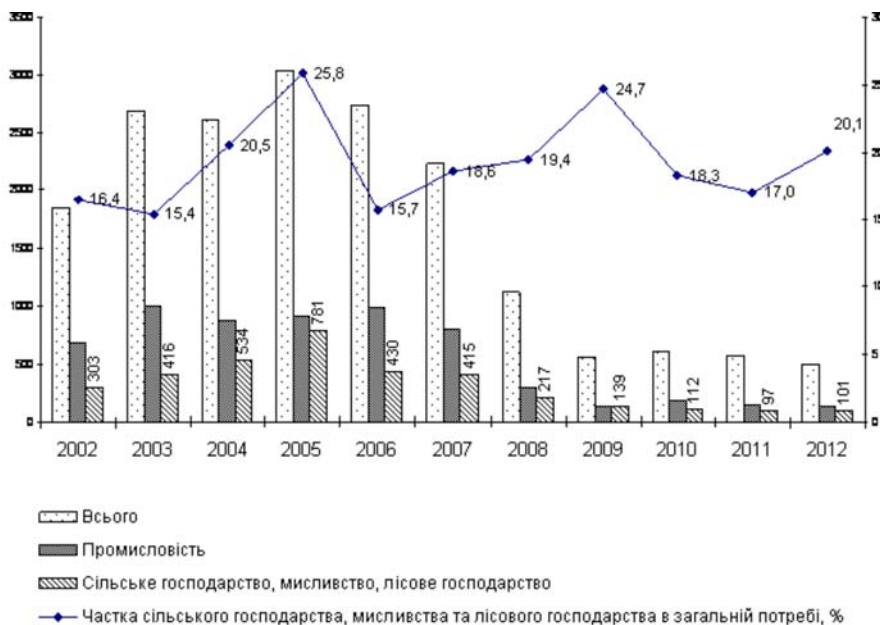

Рис. 2. Динаміка потреби підприємств Вінницької області у працівниках за видами економічної діяльності (на кінець звітної періоду), осіб

*Джерело: Побудовано автором за даними Головного управління статистики у Вінницькій області

Формування попиту на робочу силу в галузях, що розвиваються на сільській території, залежить від попиту на відповідну продукцію, стану і технологічних особливостей виробництва, способів організації виробництва тощо. У сільському господарстві, як і в переважній більшості галузей економіки, нині стрімко розвиваються процеси механізації, автоматизації, інтенсифікації виробництва. Усі ці явища стримують розвиток трудових ресурсів, ведуть до скорочення зайнятості і формують нову структуру попиту на робочу силу за професійною ознакою.

Співвідношення попиту і пропозиції на ринку праці — це його кон'юнктура. На сільській території її визначають: фінансово-економічний стан галузей, що там розвиваються, їх організаційна структура, рівень техніко-технологічного розвитку, соціальний рівень життя сільського населення, стан соціальної та виробничої інфраструктури тощо. Сьогодні на сільській території Вінницької області спостерігається праценадлишкова ситуація, коли існує велика кількість безробітних і відповідно надлишок пропозиції праці. Найнижчий рівень співвідношення попиту й пропозиції на ринку праці зафіксовано в 2008 році — 0,008 або 131 особа на 1 робоче місце, найвищий в 2005 — 0,05. Характеристика регіонального ринку праці показує, що найбільше серед незайнятих робітників сфери обслуговування (6751 особа або 25 % від усієї пропозиції), найпростіших професій (6075 осіб або 23 %), кваліфікованих робітників з інструментом (3115 осіб або 12 %).

Специфіка сільськогосподарського виробництва породжує низку особливостей, притаманних ринку праці в аграрній сфері і сільськогосподарській зайнятості. Вони проявляються у тому, що відтворення в цій галузі здійснюється в натуральній формі, окремі групи виробників різко різняться розмірами, спеціалізацією, способом залучення у виробництво трудових ресурсів, а виробництво сільськогосподарської продукції значною мірою залежить від природно-кліматичних умов території тощо. Особливостями природного відтворення рослин і тварин зумовлено й те, що для сільського господарства притаманною є сезонність виробництва [1, с. 33].

Висновки. При вивченні передумов формування трудового потенціалу слід розрізняти економічну сутність «трудоного потенціалу», «трудоного ресурсів», «ринку робочої сили». Оцінку трудового потенціалу сільських територій слід здійснювати через призму оцінки демографічного стану, розподілу населення за віковими групами, зайнятості та мобільності робочої сили в основних сферах виробництва, рівня безробіття та ринку робочої сили.

Основними тенденціями формування трудових ресурсів сільських територій Вінниччини є: часткове поліпшення демографічної ситуації; скорочення частки працездатного населення та збільшення пенсіонерів; зниження мобільності робочої сили; зростання чисельності безробітних внаслідок не виваженої державної політики працевлаштування.

Література:

1. Тринько Р. Зайнятість в аграрному секторі: стан і шляхи регулювання: монографія / Р. Тринько, М. Стадник. — Львів : Укр. технології, 2000. — 136 с.
2. Про заходи щодо заохочення народжуваності в Україні : Указ Президента України від 03.01.2002 № 5/2002 // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>
3. Статистичний збірник «Населення Вінниччини» / Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Вінницькій області. — В., 2012. — 128 с.
4. Демографічний щорічник «Населення України за 2011 рік» / Державна служба статистики України. — К., 2012. — 444 с.
5. Статистичний збірник «Статистичний щорічник Вінниччини за 2011 рік» / Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Вінницькій області. — Вінниця, 2012. — 611 с.
6. Оучи У. Методы организации производства: японский и американский подходы: Сокр. пер. с англ. — М.: Экономика, 2003. — 184 с.
7. Дракер П.Ф. Управление, нацеленное на результаты. — М.: Технологическая школа бизнеса, 2001. — 200 с.
8. Статистика: Підручник / С.С.Герасименко та ін. — К.: КНЕУ, 1998. — 468 с.
9. Ковальов В.М., Методи матеріального стимулювання ефективного використання трудового потенціалу / В.М.Ковальов, В.С.Рижиков, О.О.Атаєва // Продуктивність. — 2004. - № 2. - С.6-10.
10. Економічна енциклопедія: У 3 т. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред) та ін. — К.: ВЦ - Академія". 2000—2002.
11. Богиня Д. П. Основи економіки праці : [навч. посіб., 3-тє вид.] / Д. П. Богиня, О. А. Грішнова. — К. : Знання-Прес, 2002. — 313 с.
12. Осовська Г. В., Крушельницька О. В. Управління трудовими ресурсами: Навч. посібник. — К.: Кондор, 2003. — 224 с.
13. Достойный труд – высшая цель и жизненная необходимость». Доклады и тезисы докладов Круглого стола «Достойный труд в XXI веке» / Под ред. проф. Р. П. Колосовой. — М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2005. — 422 с.

References:

1. "Decent work - the ultimate goal and a vital necessity" (2005), *Doklady i tezisy dokladov Kruglogo stola "Dostojnyj trud v XXI veke"* [Reports and the abstracts of the Round Table "Decent Work in the XXI century"], Kruglyj stol "Dostojnyj trud v XXI veke" [Round Table "Decent Work in the XXI century"], Ekonomicheskij fakul'tet MGU, Moscow, Russia.
2. Bohynja D.P. (2002), *Osnovy ekonomiky pratsi* [Fundamentals of labor economics], Znannya-Press, Kyiv, Ukraine.
3. *Demografichnyj shchorichnyk "Naselennja Ukrainy za 2011 rik"* [Demographical Yearbook "Population of Ukraine in 2011"], 2012, Kyiv, Ukraine.
4. Draker P.F. (2001), *Upravlenie, natselennoe na rezultaty* [Managing for results], Technologicheskaja shkola biznesa, Moscow, Russia.
5. Gerasymenko S.S. (1998) *Statystyka* [Statistics], KNEU, Kyiv, Ukraine.
6. Kovalov V.M. (2004), "Methods of material stimulation efficiency of labor potential", *Produktivnist*, vol.2, pp. 6-10.
7. Mochernyj S.V. (2000), *Ekonomichna entsyklopedija* [Economic encyclopedia], 3 vol., Akademiya, Kyiv, Ukraine.
8. Osovska H.V., Krushelnitska O.V. (2003), *Upravlinnja trudovymi resursamy* [Human Resource Management], Kondor, Kyiv, Ukraine.
9. Ouchi W. (2003), *Metody organizatsii proizvodstva: japonskij i amerikanskij podchody* [Methods of production: the Japanese and American approaches], Moscow, Russia.
10. *Statystychnyj zbirnyk "Naselennja Vinnychchyny"* [Statistical Bulletin "Population of Vinnychchyna"], 2012, Winnytsja, Ukraine.
11. *Statystychnyj zbirnyk "Statystychnyj shchorichnyk Vinnychchyny za 2011"* [Statistical Bulletin "Statistical Yearbook of Winnytsja region in 2011"], 2012, Winnytsja, Ukraine.
12. Trynko R. (2000), *Zajnjatist v agrarnomu sektori: shlyahy i stan vreguljuvannja* [Employment in the agricultural sector: the state and ways of regulation], Ukrainski tehnologiji, Lviv, Ukraine.
13. Zakonodavstvo Ukrainy (2002), "Pro zahody shchodo zaohochennja narodzhuvanosti v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/> (Accessed 4 September 2013).

Стаття надійшла до редакції 04.09.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"